

Budai István: Viták a szociálpedagógiáról – újratöltve

A hazai szociális ellátás és a felsőfokú szociális képzés újkori történetében sajátos helyet foglal el a szociálpedagógia kérdése, amely az idők folyamán a szakmai közvéleményben és elsősorban a képzőintézmények képviselői között hullámzó módon hol előtérbe, hol háttérbe került. A formális és inkább informális keretekben folyó viták során igen sok téma és probléma felmerült, többek között a definíciós kérdésektől, a szociálpedagógia létjogosultságától, a paraprofesszionális jellegétől, a szakmai hovatartozásától kezdve a célcsoportokon, az e tevékenység sajátosságain, a képzettségek és az alkalmazások viszonyrendszerén keresztül a szakemberek identitásáig, a szociális munka és a szociálpedagógia közötti határokig, az átjárhatóságig.

A szakmafejlődés megkérdőjelezhetőségének sajátosságaiból és nehézségeiből fakadóan a témakör csak egy-egy részkérdése került mozaikos módon a felszínre, és nem történtek konszenzusos megállapodások. A beszélgető, vitázó felek sokszor nem tudtak mit kezdeni egymással. Inkább a szakmai/képzési hovatartozások, továbbá a diszciplináris lehatárolódások kerültek a diskurzusok középpontjába, mintsem az egymás megértése, az együttműködés lehetőségei, keretei, vagy hogy milyen kapcsolódási pontok vannak a segítő és a pedagógiai tevékenység között. Következésképp az egyes megállapodások is csak időlegesen tudtak maradni.

A kérdéskör teljesebb áttekintéséhez érdemes az eddigi folyamat néhány fontos állomását vázolni. Ezek döntően a képzés területét, kevésbé a szakmai gyakorlatot érintették, és érthető módon csak mostanában a tudományos kutatás egyes kérdéseit.

Az első, jelentős szakmai (ma már interprofesszionálisnak mondanánk) eredményeket jelentő tevékenység és fórum a 80-as évek közepétől elinduló és működő szociálpedagógiai műhely¹ után fontos lépés az Esztergomi Tanítóképző Főiskolán 1989-ben beindult szociálpedagógusképzés volt. Konceptiója a szociálpedagógiáról szóló nemzetközi gyakorlatot alapul véve nem egy kiterjesztett pedagógiaként (közösségi, fejlesztő-, szabadidő-pedagógia stb.) értelmezve jelent meg, hanem alapvetően a szociális problémák kezelésére, megoldására koncentrálna határozta meg a szociálpedagógia tárgykörét, elsősorban társadalomtudományi megközelítésben.²

Ezt követően különböző képzőintézményi érdekek érvényesítésével gyorsan egymás után indultak el szociálpedagógusképzések az országban, döntően a pedagógusképzés keretei között. A folyamatot az esztergomi koncepció teljes vagy részbeni elfogadása mellett katalizálták még a pedagógusképzés megújításával kapcsolatos elképzelések is, így már a kezdetektől fogva létezett erősen szociális irányultságú és egy másik, többé-kevésbé az anyaintézmény közvéleményének nyomására a pedagógiai-pszichológiai irányultságú (identitású) szociálpedagógusképzés. A szociális képzések felsőfokba integrálásának elősegítését, így a szociális képzési ágazat létrehozását szolgálta az egyes szakok képesítési

¹ A szociálpedagógiai műhelyt Gelencsér Katalin, Talyigás Katalin és Vankó Ildikó által menedzselte.

² Ld. eredetileg az Esély Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat 1993/3. számában (119–130. old.) megjelent „A szociális és a pedagógiai szakma határán” című tanulmányt Budai István (2017): Szolgáltatás a szolgáltatásban – „...felkészíteni a méltóságot biztosító ellátásokra...” című kötetében 24–34. old., <http://szoc.sze.hu/e-kiadvanyok>.

követelményeinek első jogi szabályozása 1996-ban, az ágazat a szociális munka és a szociálpedagógus szakot definiálta főiskolai szinten.³

Az első szociálpedagógus-diplomával rendelkezők a munkaköri alkalmazási követelményeknek megfelelően elsősorban a szociális szolgáltatások intézményeiben, szervezeteiben, szociális munkakörökben, a szociális munkásokkal szinte azonos elvárások alapján és módokon tevékenykednek, amelynek jogszabályi hátterét az 1993. évi szociális törvény, az 1997. évi gyermekvédelmi törvény és ezek alkalmazási rendeletei jelentik (2018-tól pedig újra iskolai szociális munkásokat/segítőket is kell alkalmazni).⁴

Már az 1990-es évek második felétől a képzésekkel kapcsolatos vitákat újra előhívta a szociálpedagógus szakok felvételi keretszámainak drasztikus, a szociális munka szakhoz képest annak a duplájára emelkedése. Ennek hátterében az irányító minisztérium és a pedagógusképző intézmények érdekeinek összekapcsolódása állt, mert köztudottan a pedagógusképzés keretszámainak csökkenése következtében az egyes tanszékek átmentése volt a tét. Ez a folyamat csak 2006-tól kezdett kiegyensúlyozottabbá válni, de összességében még máig is kevesebb szociálismunkás-, mint szociálpedagógus-diplomát adtak ki a képzőintézmények.⁵

Az alkalmazási követelmények következtében a bolognai rendszerre való áttérés keretében 2005-ben a nemzetközi gyakorlat konvergenciatörekvéseinek nyomán felvetődött egy egységes szociális munka/szociálpedagógus BA szak lehetősége is, amely újfent kemény vitákat eredményezett. A szociálpedagógus-képzésben érintett oktatói kör tartva az integráció nem várt, ám számukra esetleg nem kívánt negatív hatásaitól, elutasította ezt, azaz BA-szinten továbbra is maradt és máig is él a két szak.⁶

A 2010-es évektől kezdődően a szociálpedagógus-képzést folytató tanszékek képzésfejlesztési törekvései és koncepciói alapján idővel megalapították a szociálpedagógia MA szak is, és 2018-ban el is indulnak e képzések. Sokáig egyetlen képzőintézményben sem folyt közös szociálismunkás- és szociálpedagógus-képzés. A 2010-es évektől kezdődően a képzési keretszámok drasztikus csökkenése, az egyes intézményi és szervezeti átalakítások következtében már több iskolában egy bázison tanulnak a szociálismunkás- és szociálpedagógus-diákok, megadva egy integratív képzés lehetőségének kereteit. Ezzel távlatosan talán jobb válaszok születhetnek a szociális munka – szociálpedagógia kérdés dilemmáira.

A szociálpedagógia témájának felszínen tartásához a korábbi két évtizedben csak néhány kötet, konferencia, továbbá a diákok szakdolgozatai, tudományos diákköri munkáik járultak hozzá.⁷ 2013-ban viszont elindult a Szociálpedagógia című folyóirat, amely azóta kilenc dupla

³ 6/1996. (I. 18.) Kormányrendelet a szociális felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről. Ld. még Kozma Tamás, Tomasz Gábor (szerk.) (2003): Szociálpedagógia – Szöveggyűjtemény. Osiris – Educatio Kiadó, Budapest.

⁴ 1/2000. (I. 7.) SzCsM-rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről; 15/1998. (IV. 30.) NM-rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről.

⁵ Balogh Erzsébet, Budai István, Goldmann Róbert, Puli Edit, Szöllősi Gábor (2015): Szociális képzések monitoring vizsgálata – Felsőfokú szociális képzések. *Párbeszéd* különszám.

⁶ 15/2006. (IV. 3.) OM-rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről.

⁷ Ld. főleg Sárkány Péter (2011): Szociálpedagógiai elméletek. Jel Kiadó.

számmal jelent meg, és amely szándéknyilatkozatában az egyre szélesebb skálán értelmezett szociálpedagógia elméleti, módszertani, oktatási és gyakorlati problémáinak elemzésére vállalkozik, a határtudományok megközelítéseinek segítségével. Az on-line módon egyébként nehezebben hozzáférhető tanulmányok igen széles skálán mozognak, például: a gyermekjóléti szolgálatok, a családok átmeneti otthonaiban folyó tevékenységek, a szociális munka modelljeinek bemutatása, a kirekesztődés dimenziói, a szociális szövetkezetek, a szociális munka szupervíziója, a művészetterápia, a dráma- és múzeumpedagógia kérdései – hogy csak néhányat említsünk.

Különböző szakmai, oktatói és tudományos érdekek kifejeződéséeként 2016 őszén a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottságán belül váratlanul megalakult a Szociálpedagógiai Albizottság, amelynek küldetésnyilatkozata a szociálpedagógiát a hagyományainak megújításával egy új, de ugyancsak kiterjesztett narratívával határozta meg:

„Azon területeket és művelőit igyekszünk megjeleníteni, amelyek (akik) szakmai krédójában, kutatási fókuszában a gyerekvilág, serdülővilág, fiatal felnőtt világ (együtt: ifjúsági világ) hagyományos család- és iskolaközpontú neveléstudományi értelmezési keretén túllépő, s e mellett új színtereken, új funkciókban, új közösségekben megjelenő pedagógiai jelenségvilágot tekintik kutatói, feltárási feladatuknak.”

Most elsősorban a szociálpedagógiára vonatkozó definíciós kérdések kerültek a szociálpedagógiai diskurzusok fókuszába. Az ezt iniciálók az új/kiterjesztett szociálpedagógiát alapvetően a pedagógiai jelenségvilág részeként a neveléstudományok keretei között képzelik el, a nevelés kérdéseit kívánják társadalmi összefüggésekbe helyezni (a pedagógia társadalmi kontextusa), gazdagítva ezzel a neveléstudományi nézőpontokat, s ehhez a társadalomtudományokat csupán eszközként kívánják használni. Szakmaterületét pedig az ifjúsági világ irányába kívánják elmozdítani, úgymond az ifjúsági munka a XXI. század szociálpedagógiája. Az albizottság 2017-ben folytatott intenzív munkájának eredményeképp több ülésre, tudományos konferenciára és a Tizenkilencre lapot? Szociálpedagógia a XXI. században című kötet megjelentetésére került sor.⁸

Felvetődik a kérdés, hogy milyen tényezők, okok vagy új szakmai, tudományos szereplők érdekei alakítják a szociálpedagógia területének ilyen módon történő kiterjesztését, az expanziós folyamatot? A szociálpedagógia jelenlegi diskurzusában valóban a szociális munka elméletének és gyakorlatának megtámadásáról lenne szó?⁹

⁸ A részletes koncepció kifejtését ld. Trencsényi László, Nagy Ádám (2016): Tanórán innen – iskolán túl: a szociálpedagógiai gondolat létjogosultsága. *Iskolakultúra* 10. szám, 81–97. old. vagy In Nagy Ádám (szerk.) (2017): *Tizenkilencre lapot? Szociálpedagógia a XXI. században*. Pallasz Athéné Egyetem, Iuvenis Ifjúságsszakmai Műhely – ISZT Alapítvány. 7–34. old.

⁹ Ld. Budai István, Szöllösi Gábor reflexióit a *Párbeszéd* folyóirat e számában.